

УДК 628.157

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ З ВРАХУВАННЯМ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

І. В. Присяжнюк

студент 5 курсу, група ОА-51м, Навчально-науковий інститут економіки менеджменту і права

Науковий керівник – к.е.н. О. Р. Антонюк

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті наведено характеристики і класифікація дебіторської заборгованості, особливості організації її бухгалтерського обліку та рекомендації щодо вдосконалення обліку відповідно до особливостей діяльності суб'єкта господарювання.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, дебітор, класифікація дебіторської заборгованості, резерв сумнівних боргів, облікова політика.

В статье приведена характеристика и классификация дебиторской задолженности, особенности организации её бухгалтерского учета и рекомендации по совершенствованию учета в соответствии с особенностями деятельности предприятия.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, дебитор, классификация дебиторской задолженности, резерв сомнительных долгов, учетная политика.

The article presents the description and classification of receivables, features of the organization of accounting and recommendations of improvement of accounting in accordance with activity of enterprise.

Keywords: accounts receivable, debtors, classification of receivables, provision for doubtful debts, accounting policies.

Вступ. На сучасному етапі розвитку економіки України заборгованість підприємств є одним із найбільш негативних явищ. Значна сума заборгованості, яка існує між українськими підприємствами, призводить до кризи неплатежів, що стримує розвиток ринків, на яких працюють підприємства. У зв'язку із даною ситуацією значна кількість підприємств практично не має можливості нормально функціонувати, адже наявність необґрунтованої суми дебіторської заборгованості відволікає кошти з обороту.

Саме ефективна організація розрахунків повинна активно сприяти зміцненню договірної дисципліни, підвищенню відповідальності підприємств за своєчасне і в повному обсязі здійснення платежів за всіма зобов'язаннями, прискоренню руху оборотних коштів; зменшенню витрат обігу, і як наслідок - ефективному використанню тимчасово вільних коштів. Отже, ефективне управління дебіторською заборгованістю і забезпечення належного бухгалтерського обліку є важливими чинниками успішної діяльності підприємства, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Проблеми організації обліку розрахунків з дебіторами досліджували такі вчені: М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, І. Буфатина, Б.І. Валуєв, С.Ф. Голов, В.І. Єфіменко, В.М. Костюченко, М.В. Кужельний, Ю.Я. Литвин, О.В. Лишиленко, В.Г. Лінник, В.Я. Плаксієнко, В.В. Сопко, К.С. Сурніна, Н.М. Ткаченко та інші.

Мета дослідження полягає в розкритті особливостей організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, обґрунтування теоретичних та розробка практичних аспектів удосконалення діючої практики бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості з урахуванням діяльності конкретних підприємств.

Результати дослідження. В науковій літературі можна зустріти різні тлумачення терміну «дебіторська заборгованість». Науковець І. Волкова під даним терміном розуміє заборгованість, яка виникає в ході взаємовідносин підприємства з економічними агентами (юридичними і фізичними) і належить даному підприємству на певну дату [4, с.64]. У свою чергу, В. Макаров вважає, що дебіторська заборгованість – це кошти в розрахунках, що, на думку автора, становлять борги інших підприємств або осіб даному підприємству. В. Лінніков надає таке тлумачення — це “заборгованість юридичних або фізичних осіб, що виникла в процесі господарської діяльності певного підприємства, організації чи установи” [8]. Н. Верхоглядова зазначає що дебіторська заборгованість - сума заборгованості покупців або замовників підприємства на певну дату [3, с.256].

Відповідно до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», дебіторська заборгованість - це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [2]. Дебітори є юридичними або фізичними особами, які в наслідок минулих подій заборгували підприємству певну суму грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума.

На нашу думку, визначення Н. Верхоглядової є дещо неповним оскільки дебіторська заборгованість виникає не лише в результаті здійснення операцій з покупцями або замовниками, а й з інших причин. Інші наведені визначення терміну «Дебіторська заборгованість» є цілком доцільними.

З метою організації обліку розрахунків з дебіторами на підприємстві необхідно врахувати класифікацію дебіторської заборгованості відповідно до чинного законодавства. Так, в Україні передбачається поділ дебіторської заборгованості відповідно до П(С)БО 10 на довгострокову та поточну, залежно від виду операційного циклу і терміну погашення заборгованості. Довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. Для обліку довгострокової дебіторської заборгованості Планом рахунків передбачений рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи».

Поточна дебіторська заборгованість - сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю.

Для обліку поточної дебіторської заборгованості Планом рахунків передбачені наступні рахунки [1]: 34 "Короткострокові векселі одержані", 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками", 37 "Розрахунки з різними дебіторами", 38 "Резерв сумнівних боргів". Аналітичний облік дебіторської заборгованості ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення.

В сучасних умовах господарювання переважає автоматизована форма бухгалтерського обліку. Найпопулярнішим програмним забезпеченням в Україні є «1С:Бухгалтерія» де аналітичний облік організовується за допомогою спеціального механізму субконто. Для забезпечення більш детального обліку розрахунків з покупцями та різними дебіторами можна запропонувати введення різних видів субконто, що дозволить підприємству відобразити в обліку інформацію щодо утворення дебіторської заборгованості та її погашення і дотримання терміну платежу.

Залежно від платоспроможності окремих дебіторів виділяють сумнівну та безнадійну дебіторську заборгованість. Безнадійна дебіторська заборгованість - поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності. Сумнівний борг - поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Дебіторська заборгованість відображається у формі №1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» у складі активів. Поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів.

Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів:

- застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості - величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.
- застосування коефіцієнта сумнівності - величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності.

Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися такими способами: визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході, класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення; визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років.

Залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на ту саму дату. Нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у Звіті про сукупний дохід у складі інших операційних витрат.

Виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів або якщо його створення не передбачено безнадійна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги списується з активів на інші операційні витрати. Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включається до складу інших операційних доходів.

Ситуація в економіці України щодо дебіторської заборгованості не є позитивною. За результатами статистичного аналізу суми дебіторської заборгованості підприємств України спостерігається негативна динаміка її зростання (рисунок).

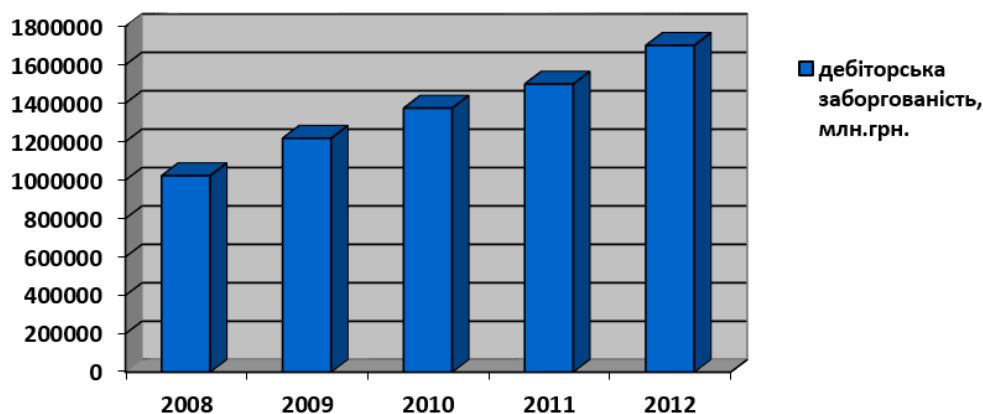

Рисунок. Динаміка дебіторської заборгованості на підприємствах України у 2008–2012 роках [7]

Для подолання зазначених проблем, що пов'язані з розрахунками з покупцями та різними дебіторами необхідно, в першу чергу, сформувати ефективну облікову політику підприємства для чого потрібно враховувати особливості його діяльності й організаційної структури в цілому.

Проаналізувавши наукові праці вітчизняних вчених можна виділити наступні рекомендації з формування облікової політики щодо дебіторської заборгованості. Науковці Сопко В. та Завгородній В. з метою організації обліку дебіторської заборгованості вважають доцільним визначати на підприємстві об'єкти заборгованості відповідно до термінів її погашення та згрупувати суб'єкти боргу (фізичні та юридичні особи) за видами заборгованості. Зокрема, аналітичний облік вести за кожним видом заборгованості та окремим підприємством або фізичною особою. Професор Бутинець Ф.Ф. запропонував відображати в наказі про облікову політику такі основні елементи організації обліку дебіторської заборгованості: критерії групування заборгованості за строками її надання та непогашення; метод формування резерву сумнівних боргів; графіки руху документів, що підтверджують виникнення дебіторської заборгованості; облікові реєстри, в яких фіксують розміри дебіторської заборгованості; процедуру передачі інформації з облікових реєстрів до центральної бухгалтерії та її відображення у звітності [6]. Дослідник даного питання Нашкерська Г. пропонує застосовувати метод класифікації сумнівних боргів підприємствам, які мають значну кількість дебіторів, і навпаки – метод формування резерву з врахуванням платоспроможності кожного окремого дебітора тоді, коли кількість дебіторів незначна;

При здійсненні дослідження було проаналізовано діяльність товариства з обмеженою відповідальністю підприємства «Салют», в результаті чого виявлено, що підприємство відображає перерахування авансу постачальникам за дебетом рахунку 685/2 «Розрахунки з іншими кредиторами (у розрізі замовлень)», але доцільнішим буде використання по дебету рахунку 371/1 «Розрахунки за виданими авансами (в національній валюті)» для більш точного відображення змісту господарської операції.

Загалом для покращення організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості можна запропонувати наступне:

- систематично проводити інвентаризацію дебіторської заборгованості.
- зазначити в наказі про облікову політику найбільш доцільний для підприємства метод розрахунку резерву сумнівних боргів, та використовувати його при здійсненні розрахунків з дебіторами.
- використовувати автоматизовані системи обробки інформації.
- затверджувати і дотримуватись графіку документообігу, що сприятиме поліпшенню облікової роботи та посиленню контрольних функцій бухгалтерського обліку.
- забезпечити детальний аналітичний облік дебіторської заборгованості.

Отже, можна зробити висновок, що на українських підприємствах існують певні проблеми щодо забезпечення ефективної організації обліку дебіторської заборгованості для подолання яких можна скористатися запропонованими заходами, що дасть змогу підвищити ефективність бухгалтерського обліку, попередити або уникнути неплатоспроможності і загалом покращити результати діяльності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затв. Інструкцією Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затв. Наказом Міністерства фінансів України від 08.10.99 р. № 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>.
3. Верхоглядова Н. І. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика: [навч. посіб.] / Н. І. Верхоглядова, В. П. Шило, С. Б. Ільїна та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2010. — 536 с.
4. Волкова І.А. Фінансовий облік-1: [навч. посіб.] / І.А. Волкова. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 228 с.
5. Гойло Н.В. Розрахунки підприємства: порівняння стану наукових досліджень в республіці Білорусь, Україні та Російській Федерації / Н.В. Гойло // Вісник ЖДТУ. – 2011. № 1 (55). – С.50-58.
6. Коваленко Л.А. Особливості організації обліку дебіторської заборгованості на підприємстві / Л.А. Коваленко, Циган Р.М. // Вісник ЖДТУ. - 2008, № 1 (43). – С. 62-67.
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
8. Подолянук Р. В. Актуальні проблеми обліку дебіторської заборгованості / Р. В. Подолянук // Управління розвитком. – 2012. – № 4. – С. 114 – 116.